

Bozók Ferenc

Szellemidézés

Ferenczy Teréz, a „szécsényi remetelány”

Az irodalomtörténetben talán sosem volt könnyű nőként írónak, pláne költőnek lenni, így a 19. század férfias, romantikus irodalmában sem. Ne feledjük, a Bronte lányoknak férfi álnéven kellett verseiket és regényeiket publikálniuk, hogy valamelyest műveikre irányuljon a kor irodalmi érdeklődése. George Sand nevét és másokat is említhetnék. Na és itt van nekünk a szerény, szinte ismeretlen Ferenczy Teréz. Mindössze 30 esztendő adatott neki (1823–1853), ebben is a szintén titokzatos Bronte lányokkal párhuzamos a sorsa. Érdekesség ugyanakkor, hogy Weöres Sándor *Három veréb hat szemmel* című antológiájában azt írja, hogy Ferenczy Teréz mindössze 23 éves volt, mikor öngyilkos lett. Mizsák Endre, szécsényi származású kutató azonban egyértelműen hitelesíti az 1823. december 27-i születési dátumot, melyet a rimaszombati katolikus plébánia korabeli születési anyakönyvében talált meg. Ferenczy Terézt Szécsény városa tekinthetné sajátjának, mondhatnánk is rá, hogy ő a „szécsényi remetenő”, hisz rövid és eseménytelen életét szinte kizárólag ehhez a városkához szegezve élte. „Szécsényi remetenő.” Tudjuk, a magyar irodalmi emlékezet szeret ilyen, ehhez hasonló (egri remete, niklai remete) jelzőket aggatni alkotóira. Szécsény városa egyébiránt alig tartja számon, bár van Szécsényben Ferenczy Teréz út. Erős Zoltán azonban, a *Magyar irodalmi helynevek* című, egyébként igen alapos munkájában, Szécsény kapcsán meg sem említi a nevét. Pesti kiruccanásai viszont óriási hatást gyakoroltak szellemi érlelődésére, hisz nagybátyja volt a kiváló Ferenczy István szobrász, aki pesti házáat afféle irodalmi szalonként is működtette, és vendége volt egyebek közt Lisznyay Kálmán is, aki segített Teréz figyelmét tudatosabban ráirányítani a korszak irodalmi mozgásaira. Az elemzők szerint költészetére kimutathatóan legkivált Byron, Lenau és Petőfi hatottak, bár én Goethét és Kármán Józsefet is igencsak gyanítom. Bátyja, a papnövendék Ferenczy Lajos elesett a szabadságharcban, a nyárasdi csatában, 1849. június 20-án. Ez a családi gyász és szerelmi csalódásai, főként bizonyos Csere János (Pulszky Ferenc kastélyának titkára) iránti viszonzatlan plátói szerelme, valamint egyébként is szentimentálisan túlérzékeny lelke kergette végül öngyilkosságra. Amikor pisztolylövéssel végzett magával, a berohanó családtagok a költőnő íróasztalán Czakó Zsigmond romantikus drámaíró képét találták meg, aki szintén fiatalon, mindössze 27 esztendősen, szintén pisztolylövéssel, Csengery Antal pisztolyával végzett magával. Szomorú magyar sors, hogy Ferenczy Teréz verseire a viszonylagos közfigyelem is csak halála után, pontosabban öngyilkossága sokkoló

hírének hatására esett. A lapok is (*Pesti Divatlap, Divatcsarnok, Hölgylfutár, Nővilág, Napkelet*) inkább csak halála után kezdték verseit közölni. Alanyi költő volt, bár prózát is írt. Életében megjelent egyetlen prózai munkája az *Esküszegő*. Ezt az írást a *Pesti Napló* közölte 1844-ben. Abból a szempontból érdemel figyelmet ez a prózai munka, hogy megjövendöli benne saját végétét, szerelmi tragédiáját.

Első és egyetlen kötete csupán halála után 11 évvel, 1864-ben posztumusz jelent meg, köszönhető a szintén Ferenczy István házának vendégeként megismert és a költőnő atyai barátjává lett Bulcsú Károlynak, aki a karcsú válogatásnak a *Téli csillagok* címet adta, és a kötetben Ferenczy Terézről rövid életrajzot is közölt. Ennek a posztumusz kötetnek a 19. század második felében volt valamelyest visszhangja, elsősorban a *Pesti Napló*nak köszönhetően, hisz főként ez a lap próbálta a közgondolkodásban tartani a költőnő emlékét. Szerzőnév feltüntetése nélkül közöltek cikket Ferenczy Teréz öngyilkosságáról. (*Pesti Napló*, 1853. június 12.) Gyulai Pál írt a *Téli csillagokról* kritikát. (*Pesti Napló*, 1854. május 4.) Említésre érdemes Majthényi Flórának, a szintén izgalmas és mára szintén elfeledett írónőnek *Emlékezés Ferenczy Terézre* című cikke is. (*Pesti Napló*, 1881. augusztus 26.) A 20. század elején még tetten érhető az emléke, erről árulkodik Halmi Piroska *Ferenczy Teréz élete és költeményei* című tanulmánya. (Budapest, 1903.)

A 20. század második felére lényegében szinte teljesen kikopott volna az irodalmi emlékezetből, ha Weöres Sándor újra fel nem fedezi. Felmérhetetlen leletmentő missziót töltött be Weöres Sándor azzal, hogy a *Három veréb hat szemmel* című szubjektív antológiájában számos feledésre ítélt költőt próbált visszaemlíteni az irodalmi köztudatba. Különösen is gyengéd szeretettel és figyelemmel viszonyult a költőnőkhöz. Költőnők iránti érzékenységét mi sem bizonyítja jobban, mint Weöres szerepjátékainak egyike, kitalált költőnője, Psyché, azaz Lónyay Erzsébet, részletes fiktív életrajzzal és fiktív életművel. Izgalmas és érdekes ízlelgetni azoknak a jobbára ismeretlen költőnőknek a neveit, akiktől verset közöl Weöres ebben az antológiában. A 16. századból Horvát Heléna, Ládonyi Sára, Massai Ágnes, Dóci Ilona és Telegdi Kata. A 17. századból Petrőczy Kata Szidónia, Benefi Jánosné, Rákóczi Erzsébet. A 18. századból Dukai Takách Judit. A 19. századból Kisfaludy Atala, Szalay Fruzina, Szöllősy Nina, a 14 évesen öngyilkosságot elkövető Karay Ilona és természetesen Ferenczy Teréz. Említi továbbá Újfalvy Krisztina, Fábíán Julianna, Molnár Borbála, Vályi Klára nevét is, bár tőlük nem közöl írást. Kovács Sándor Iván írja a *Három veréb hat szemmel* előszavában: „A másik nembe transzponáló metamorfózis kivételes képessége a *Három veréb hat szemmel* összeállítása idején mohó történeti érdeklődéssé alakult: kicsodák is valójában jelentékenyebb költőnőink (...) a versírás előtt mi volt a kezükben, főzőkanál vagy szépítőszert, varrótű vagy kerti olló. Irodalomtörténet-írásunk különös mulasztása, hogy alig vesz tudomást az elmúlt évszázadok magyar költőnőiről.” Maga Weöres Sándor is arról panaszo-

kodik a *Czóbel Minka ébresztése közben* című írásában, hogy „a magyar múlt tele van érdekes, színes, olykor merész költőasszony-egyénségekkel, akiknek életét és műveit már csak azért is érdemes volna feltárni, mert többnyire szándéktalanul megrajzolták korszakuk házi, családi életét, mindennapjait.”

Weöres Sándor felesége, nyilván férje hatására szintén megszerette Ferenczy Terézt és a feledés porával hintett más régi költőnőket, hisz verset is írt a témáról. Károlyi Amy versének címe: *Ferenczy Teréz és a többi nő-költő a 19. században*:

„Vörösmarty legkisebb lányát / ne keressed, még megtalálod. (...) / Mért nem születtet fiúnak, / fiúnak lenni jobb lett volna.”

Károlyi Amy néhány mondatos megjegyzést is írt fent idézett saját verséhez. Egyebek közt ezt írta: „A szabadságharc utáni kivérzett szellemi közélet nem volt költőtápláló. Férfi-költő számára sem. (...) Ferenczy Teréz megszólalás volt. Kürt-hang a sok hárfapengés közepette. Vörösmartynak kellett volna őt örökbe fogadnia a jövőtlenség, a puszkagolyó elől.”

Milyenek voltak Ferenczy Teréz versei? Semmiképp nem süllyedtek a kor átlaglírása alá, még ha őszintén szólva nem is emelkedtek fölé. Kissé biedermeier, édesbúsan túlfűtött, modorosan szenvelgő szépléleknek egyébként elég szépen és formailag szabályosan megírt versei voltak ezek. A halál témája vagy annak előérzete szinte minden versében jelen van. Többnyire leginkább a kor romantikus ízlése és eszköztára keveredik szentimentalista és rokokó hangulatokkal és képekkel. Folyamatos búskomorságai nem a byroni, heroikus spleen, hanem inkább a szentimentális érzelgős lélekvergődés megszólalását idézik. *Cassandra* című verse mintha Goethe *Iffjú Wertherének* vagy Kármán József *Fanni hagyományainak* lírába transzponált és sűrített hangulatait idézné:

„Minden betűjét szenvedéseimnek / Őrült lázban, vérrel kén festeni / Mégse látjátok kínját e kebelnek, / Mégse tudjátok szavam érteni.”

Ebben a versben direkt életrajzi utalás található a szabadságharcban hősi halált halt bátyjára is: „Testvérem sírján nincsen egy betű; / Elbeszéljem-e, hogyan vérze el?”

Ilyesféle rokokó és szentimentális hangok kavarnak a verseiben, például a *Tavaszi dalok* címmel ciklusba rendezett versekben is: „Kín itt a léget szívni, s a tavasznak / Piros rózsáin vérszag terjedez.”

Ferenczy Teréz természetesen kellő alázattal, helyén kezelte saját költői jelenlétét a korszak magyar lírájában: „Nem vagyok én nap, se hold, / Vagyok egy kis csillag, / Mely a sok millió közt / Széremesen ballag.” (*Nem vagyok én nap*) Nem állítom, hogy Ferenczy Teréznek a 19. század legnagyobb magyar klasszikusai közt lenne a helye, de sajátos szín és hangulat volt, és a magyar romantikus líra történelmi küldetéssel telt, férfias „lángoszlop” költészetében olyan kecses, nőies báj, melyet könnyelműség lenne átengednünk a totális, maradéktalan elfeledésnek.

Radnai István

Az élet merevlemez*

Mit, és mennyire tudunk a világegyetemről? Tudjuk-e, honnan jött és hová tart? Volt-e kezdete, és ha igen, mi volt előtte? Milyen az idő természete? Befejeződik-e valamikor?”

(Stephen Hawking:
Az idő rövid története)

mindketten tudjuk már hogy vége van az idő nem a miénk többé percként őrzöm ami nekem kiosztatott találkozni sem fogunk soha többé

lekapcsolták agygéped mint párkák a fonalat gondolataid szála a gépbe gabalyodva rejtve marad hogyan kérdezhetnék tőled

fogalom kérdezném s előtted mi volt két sejt és azelőtt az idő mely két lábon jár és a neme meghatározott

mi determinál mi azonosít a perc-csillaggal amelyen éppen rajta ülsz mert tudsz már mindent vagy az idő mégsem tud rólad

lyukas fekete idő mit is tudhat voltál-e vagy mégis vagy

* Megjelent a tiszatajonline felületén

Már majdnem elnyelt

ha elmondom sejttem mi volt az ősrobbanás előtt kinevetsz nem vagyok isten és te sem vagy az

mégis tudom mi volt szűz hó a dombokon a világ a fekete lyuk csak szentség a ritka fény

mi volt és mi lesz az ősrobbanás előtt és után valahol az abszolút nulla és a hó végtelenje közt

a szűz hó a dombokon megmarad és te is a dombod alatt

itt lezárul a teremtett állapot